

Iiris Virtasalo

Tyyliä ja korkeutta!

Kaupunkisuunnittelu ja kaupunkiunelmat 1900-luvun alun Tallinnassa

The city planning and visions of Tallinn at the beginning of the 20th century

At the beginning of the 20th century, Estonia, like most of European nations, faced the turmoil of industrialization, urbanisation, and social change. Economy was booming especially in Tallinn where Estonians gained the political rule in the city council for the first time replacing the Baltic-Germans. The article analyses the discourse in Estonian newspapers raised by the rapid urbanisation and political change. In the discourse Estonian nationalism, modernization, social justice, and city planning were closely linked. The discourse reveals a dichotomy in Estonian nationalism. On one hand, the city planning was considered an effective way of transforming the future Tallinn into a modern, European metropolis. On the other hand, traditional nationalists idealised the countryside instead of the city. However, there was a bold effort to realize the vision of modern metropolis. The city of Tallinn launched an international city planning competition won by a Finnish architect, Eliel Saarinen with his utopistic and grandiose plan, called the Great Tallinn.

Keywords: Tallinn, city planning, nationalism, Eliel Saarinen

Tallinnan kaupungin nopea ja hallitsematon kasvu 1900-luvun alussa synnytti Virossa¹ kaupunkisuunnittelua koskevan politisoituneen keskustelun. Käymistilassa olevassa virolaisessa yhteiskunnassa pyrkimys hallita kaupungin fyysistä kehitystä nivoutui nopeasti nationalismiin.² Katsottiin, että virolaista kansakuntaa oli mahdollista rakentaa ja muokata kaupungin kehittämisen kautta. Lehdistökeskustelussa syntyi kaupunkiunelmia, joiden keskeisenä toteuttamiskeinona nähtiin kaupunkisuunnittelu.

Venäjän keisarikunnan taloudellisen kehityksen myötä Viro teollistui ja kaupungistui 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Teollisuusrakennuksia, liiketiloja ja asuintaloja rakennettiin ympäri maata, mutta erityisesti Tallinnan kaupunki kasvoi ennennäkemätöntä vauhtia (Laur *et al.* 2000: 186). Kaupungin väkimäärä nousi 1900-luvun alkupuolella lähes kymmenen prosenttia vuodessa. Fyysiset edellytykset kasvavalle ja teollistuvalla kaupungilla eivät olleet parhaimmat, sillä Tallinnan keskeisimmät alueet olivat yhä valtaosin keskiaikaisessa asussaan. Kaupungistuminen tapahtuikin pääasiansa vanhankaupungin ulkopuolisilla alueilla, jonne nousi pieniä puutaloja (Kangilaski 2002).

Vuonna 1904 virolaiset olivat saaneet Tallinnan kaupungin johdon käsiinsä ensi kertaa baltiansaksalaisten vuosisataisen vallanpidon jälkeen (Künnapu 1992: 16–22). Baltiansaksalaisia oli pitkään syytetty esikaupunkialueiden laiminlyömisestä ja

keskittymisestä vain asuttamansa vanhankaupungin kunnossapitoon (ks. esim. PL 23.10.1909). Julkisen vallan käyttäjien lisäksi myös julkisen vallan rooli oli muuttumassa. Kaupunkilaiset eivät enää tyytyneet ”yövärtijuuteen”, vaan lehtien palstoilla vaadittiin kaupunginjohton yhä suurempaa osallistumista kaupungin kasvun tuomien ongelmien ratkaisemiseen. Kaupunkilaisten suuret odotukset ja Tallinnan esikaupunkien olosuhteiden kurjuus asettivat huomattavan haasteen kokemattomalle kaupunginjohdolle (Hallas 1995: 98). Edessään olevan haasteen Tallinnan kaupunginvaltuusto näki mahdolliseksi ratkaista kansainvälisen kaupunkisuunnittelukilpailun avulla. Kilpailu julistettiin vuonna 1912 ja sen voitti selvästi arkkitehti Eliel Saarisen moderni ja mahtipontinen Suur-Tallinn-suunnitelma.

Artikkelissani käsittelen virolaismielisen lehdistön Tallinnan kaupunkisuunnitelmahanketta koskevaa kirjoittelua vuosina 1909–1913. Seuratessani kaupungistumisen tuomien ongelmien käsittelyä ja ratkaisuyritystä pohdin 1900-luvun alun virolaisen yhteiskunnan arvoja, ihanteita ja ambitiesuhteita kaupunkiin. Mielestäni on hedelmällistä tarkastella vaikean ongelman ratkaisuyritystä yhteiskunnallisessa muutostilanteessa. Pohdin seuraavia kysymyksiä: Minkälainen kaupunki Tallinnasta haluttiin kehittää? Liitettiinkö kaupungin uudistamiseen virolaisuuteen liittyviä arvoja?

Työni aiheen kannalta on luontevinta lähestyä nationalismia modernina ilmiönä. Teen tämän tukeutumalla erityisesti Eric J. Hobsbawmin ja Miroslav Hrochin ajatuksiin. Hobsbawmin näkemykset tukevat käsityksiäni, joiden mukaan nationalismi ja moderni kaupungistuminen, politisoituminen sekä kansakuntien synty ja kehitys liittyvät tiiviisti toisiinsa. Hobsbawm katsoo, että kansallisuusajattelu kehittyi vallankumousten jälkeisessä Euroopassa modernisoitumisen prosessin myötä. Modernisaatioon liittyi monenlaisia kehityskulkuja, jotka muuttivat perustavalla tavalla poliittista ja sosiaalista elämää. Tärkeimpiä modernin ajan muutoksia olivat teollistuminen ja sen mukanaan tuoma kaupungistuminen. Hobsbawm (1994: 18–21, 122, 134) näkee juuri näiden ilmiöiden luoneen perustan nationalismille ja sen kehitykselle joukkovoimaksi.

Työssäni käytän viitekehyksenä Miroslav Hrochin mallia nationalismin kehityksestä Euroopassa. Olen valinnut Hrochin typologian, koska se käsittelee Euroopan pienten kansojen kansallisten liikkeiden juuria ja käsittelee kielelliset, kulttuuriset ja poliittiset aspektit. Joukkotiedotuksen levini-

neisyyttä, koulutusta ja seurojen jäsenyyksiä empiirisesti analysoinut Hroch havaitsi, että kansallisen ajattelutavan omaksuminen vaihteli suuresti eri sosiaaliryhmien ja eri alueiden välillä. Pidän Hobsbawmin tapaan Hrochin huomiota kansallisen kehityksen eritahtisuudesta hyvin tärkeinä. Hrochin (1985: 12, 178–180; 1999: 97) ja Hobsbawmin (1994: 18–20) mukaan nationalismi ja sen aikaansaamat kansakunnat nähdään ihmisten aikaansaannoksina, yhteiskuntasuunnittelun ja poliittisen toiminnan tuloksina.

Lähdemateriaalina olen käyttänyt kolmea merkittävää virolaismielistä lehteä. Liberaalidemokraattinen, riippumaton *Eesti Päevaleht* ja radikaalidemokraattinen, vasemmistolainen *Tallinna Teataja* edustavat tallinnalaisia lehtiä. Niiden vastaparina on kansallismielinen tarttolainen *Postimees*, joka oli Viron päälehti. Kyseiset lehdet olivat myös keskeinen osa virolaista nationalismia: lehtien ympärille olivat asettautuneet Viron merkittävimmät kansallisuusaatetta ajavat ryhmät. Oli väistämätöntä, että näiden lehtien sivuilla Viron suurimman ja vauraimman kaupungin kehittämisen suunta oli poliittinen kysymys.

Tutkimukseni kuuluu lehdistöhistorian piiriin, joka on lähellä aatteiden ja politiikan tutkimusta. Lehtikirjoittelua tutkiessani käytän historiallis-kvalitatiivista tutkimusmetodia. Haen teksteistä spesifejä teemoja ja kohdistan analyysin kirjoituksissa ilmeneviin ajatuksiin, pyrkimyksiin, arvoihin ja uskomuksiin. Apunani käytän diskurssianalyysin menetelmiä, vaikka päähuomio ei kiinnity diskurssin sääntöihin, kielellisiin muodostelmiin tai toimintatapoihin. Käytän niitä tulkinnalle alistettuina välineinä, heuristisina apukeinoina ja virikkeiden antajina. Aloitan tutkimukseni vuodesta 1909, jolloin sanomalehdissä alkaa esiintyä kirjoituksia kaupungin kasvuun liittyvistä ongelmista ja kaupunkisuunnitelman tarpeesta. Päätän tutkimuksen vuoteen 1913 jolloin kaupunkisuunnittelukilpailun nostattama keskustelu hiipuu ja lähestyvää maailmansotaa ennakoiva maailmanpoliittinen kuohunta nousee lehtien sivuilla keskeiseen asemaan.

Hobsbawm (1994: 156–157) korostaa, että modernin nationalistisen ideologian on hankittava vahvistusta olemassaolleen massoilta. Keskeinen keino tämän oikeutuksen hakemiseen on nationalistinen joukkotiedotus. Vaikka en tutki mitään valtiojohtoista propagandakoneistoa, ovat tutkimiini lehdet oman ideologiansa levittäjiä, jotka etsivät itselleen legitiimiä asemaa kansallismielisessä keskustelussa. Hobsbawm tuo myös ilmi, että nationalismi ei ole vain porvarillinen ideologia vaan

nationalismi voi olla väestöä mobilisoiva voima hyvin monenlaisissa aatteellisissa oppijärjestelmissä. Tämä sopii käsityksiini, sillä tutkimusaineistooni kuuluu myös nationalistista, ei-porvarillista aineistoa.

Kaupunkia koskevan lehdistökeskustelun kautta pyrin kuvaamaan nationalismin, kaupungistumisen ja modernisoituvan yhteiskunnan sidosta. Yhdistän sen laajempiin konteksteihin kuvaamaan aikakauttaan ja ympäristöään. Kaupunki ilmentää osaltaan yhteiskunnan tavoitteita, joten pyrkimys uudistaa kaupunkia radikaalisti voidaan nähdä haluna osoittaa kansakunnan henkinen ja taloudellinen voima (Wäre 1991: 10). Erilaisten suunnitelmien ja rakennusprojektien kautta on aina manifestoitu päämääriä ja haaveita (Andersson 2002: 6). Toteutumattomatkin suunnitelmat ovat osa näitä pyrkimyksiä – todistus halusta luoda ja muokata kaupungin ilmiänsua ja samalla vaikuttaa yhteiskuntaan.

Vuosisadan vaihteen murros ja muutos Virossa

Suomen ja Viron kansallisen heräämisen lähtökohdissa on nähtävissä yhtäläisyyksiä. Molemmat maat olivat ennen ensimmäistä maailmansotaa osa Venäjää, ja sekä Suomessa että Virossa valtaapitävä luokka puhui eri kieltä kuin enemmistö kansasta. Kummallakaan kansalla ei ollut pitkää korkeakulttuurin traditiota tai itsenäisiä poliittisia vallanpitäjiä. (Alapuro 1999: 112.)

Viron ja Suomen tilanteet poikkesivat toisistaan kuitenkin kahdella keskeisellä tavalla. Ensinnäkin Suomi oli jo 1800-luvulla valtion esiaste, suuriruhtinaskunta, erillinen poliittinen yksikkö Venäjän valtakunnassa. Viro oli jakautunut kahteen eri hallintoalueeseen. Toiseksi luokkarakenne oli Suomen ja Viron välillä erilainen. Merkittävin maata omistava luokka Viron alueella oli baltiansaksalainen aatelisto, mutta Suomessa maata omistivat eniten itsenäiset talonpojat. Koska Suomen hallitseva yläluokka ei perustanut valtaansa niinkään maanomistukseen vaan asemaansa suurruhtinaskunnan hallinnossa, ei yläluokka voinut ohittaa talonpoikia yhteiskunnan kehittämisessä. Nationalismi sai poliittisena liikkeenä alkunsa suomenruotsalaisen yläluokan joukosta, ja huomattava osa yläluokasta omaksui tai hyväksyi valtaväestön kielen ja kulttuurin ilman pakkoa. Virossa samankaltainen liitto baltiansaksalaisten ja virolaisten välillä tuntui mahdolliselta. Baltiansaksalaisella eliitillä ei ollut vastaavanlaisia yllykkeitä etsiä tukea maalaisväestöltä tai miltään muultakaan viro-

laiselta ryhmältä. Virossa erimielisyydet virolaisten ja baltiansaksalaisten välillä kehittyivät vakaviksi ja johtivat Suomen kansallista heräämistä radikaalimman nationalismin syntyyn. Suomessa vastustuksen kohteena oli ennen kaikkea imperialistinen Venäjä. Virossa jouduttiin taistelemaan kahden vastustajan kanssa. Baltiansaksalainen aatelisto ja venäläinen hallinto eivät kumpikaan katsoeet hyvällä virolaisten kansallisia pyrkimyksiä. (Alapuro 1999: 113–114, 119; Liikanen 1999: 58–61.)

Viron kansallinen herääminen oli 1800-luvun loppuun mennessä jakautunut kahteen leiriin. Toinen perustui itsenäisen talonpoikaisuuden ja maalaiselämän hyveiden ihannoointiin. Porvarilliset piirit ryhmittivät Viron kansallismielisen edistyspuoleen (*Rahvaerakond*) ja *Postimees*-lehden ympärille ja vaativat virolaisten asuma-alueiden, Viron kuvernementin ja Liivinmaan kuvernementin pohjoisosan yhdistämistä autonomiseksi Viroski. Toinen suuntaus oli puolestaan radikaalimpi luonteeltaan ja pyrkimyksiltään. Vuoden 1905 vallankumoukselliset tapahtumat Venäjällä synnyttivät Baltiassa valtatyhjiön, jota seurasi Venäjän vastaisen toiminnan ja levottomuuksien aalto. Kriisin myötä huomattava osa Viron älymystöstä ja osittain myös keskiluokasta radikalisoitui ja etsi pyrkimyksilleen tukea kaikista yhteiskuntaluokista, myös työläisten joukosta. (Zetterberg 1989: 63; Alapuro 1999: 115, 118–119.)

Hroch näkee kansallisen joukkoliikkeen alun taitekohdaksi 1800- ja 1900-luvun vaihteen, jolloin virolaisen maaseutuväestön muutto kaupunkiin kasvoi. Kaupungissa virolaiset kykenivät jo 1800-luvun lopussa osallistumaan liike-elämään ja hankkimaan korkeakoulutuksen. Työväestön määrän kasvu ja tyytymättömyyden lisääntyminen virolaisten keskuudessa lisäsivät sosialististen aatteiden suosiota. Siirryttäessä 1900-luvulle virolainen älymystö vahvistui, mutta taloudellisessa mielessä virolainen yläluokka vielä puuttui. Koska baltiansaksalaisen eliitin joukkoon pääseminen edellytti virolaisilta saksalaistumista, syntyi uusi virolainen yhteiskunta baltiansaksalaisen yhteiskunnan rinnalle, ei osaksi sitä. (Hein 2000: 9; Jansen 2001: 93–94, 108.)

Viron kansallinen liike oli merkittävän osan olemassaoloajastaan kulttuuriliike, vaikka muodostuikin poliittiseksi liikkeeksi ja kykeni saavuttamaan poliittisen päämääränsä, itsenäisyyden. Valtiolliset haaveet tuntuivat mahdollisuuksien rajoissa olevilta vasta vuoden 1905 tapahtumien jälkeen, ja silloinkin päämääränä oli autonomia. Itsenäinen valtio oli poliittinen tavoite vasta vuodesta 1917 alkaen. (Raun & Plakans 1990: 134.)

Kaupunkitilan muokkaajat ja hallitsijat

Virolaiset uudistajat ymmärsivät arkkitehtuurin roolin osana kansallista itseilmaisua ja katsoivat välttämättömäksi raivata tilaa virolaisille maamerkeille virolaisin voimin ja ehdoin. Viime vuosisadan alusta lähtien Virossa pystytettiin, usein kansalaiskeräyksellä saaduin varoin, rakennuksia, joista tuli kansallisen heräämisen symboleja. Nämä rakennukset muokkasivat kaupunkikuvaa ja ne nostettiin uusiksi esikuviksi. Parhaita esimerkkejä tällaisista rakennuksista olivat monumentaaliset konsertti- ja teatterirakennukset Estonia ja Vane muine.

Virolaisen arkkitehtuurin ilmestyminen kaupunkikuvaan oli merkki virolaisten vaikutusvallan kasvusta. Virolaisten vaurastuminen ja kansallinen herääminen loivat lähtökohdat virolaisen arkkitehtuurin synnylle, mutta ongelmana oli virolaisten arkkitehtien puute. Merkittävimmät kansallisia pidetyt rakennukset olivat ulkomaalaisten suunniteltuja, ja tyyliään rakennukset noudattelivat kansainvälisiä tyyliuuntauksia. Perinteinen virolainen talonpoikaisarkkitehtuuri ei toiminut arkkitehtonisena esikuvana. Krista Kodresin (1999: 7) mukaan sata vuotta sitten rakennusta pidettiin virolaisena, jos rakennuksen tilaaja oli virolainen henkilö tai taho. Tilaajan kansallismielisyys riitti leimaamaan rakennuksen virolaiseksi.

Virolaiskansalliseksi mielletyn arkkitehtuurin nousu tulee nähdä aikakauden kontekstissa. Arkkitehtuurin käyttäminen vallan ja oman ryhmän näkemysten symbolina ei ollut uutta Virossa, eikä etenkin Tallinnassa. Tallinnan kaupunkitilassa omaa asemaansa manifestoivat arkkitehtuurin avulla niin venäläinen hallinto kuin baltiansaksalainen yläluokkakin.

Silmiinpistävin näyte arkkitehtuurin käyttämisestä poliittisiin tarkoituksiin on Toompean mäellä yhä seisova Aleksanteri Nevskin katedraali. Kirkkoa alettiin rakentaa 1880-luvun venäläistämisaalon myötä paikalle, johon baltiansaksalaiset olivat suunnitelleet pystyttävänsä saksalaisen suurmiehen Martti Lutherin patsaan. Venäläiset ennättivät kuitenkin ensin ja rakensivat tuolle keskeiselle paikalle venäläistä valtaa ja uskontoa symboloivan ortodoksikirkon. Kirkko on nimetty sotapäällikkö Aleksanteri Nevskin mukaan, joka aikanaan pysäytti ristiretkeläisten, eli Viron alueella siis pääosin saksalaisten ritarikuntien, hyökkäyksen itään. Rakennuksen arkkitehtuuri muistuttaa 1600-luvun moskovaalaista arkkitehtuuria ja kirkon sisätiloja koristavat mosaiikit kuvaavat venäläisten virolaisia vastaan menestyksellisesti käymä taiste-

luja. Venäläishallinnon voimistuessa ja baltiansaksalaisten perinteisten etuoikeuksien kaventuessa myös baltiansaksalaiset halusivat korostaa omia kansallisia pyrkimyksiään arkkitehtuurin avulla. Tallinnaan nousi muutamia kertaustyyliisiä, lähinnä saksalaistyyliisiä uusgoottilaisia tiilirakennuksia sekä kansallisromanttisia rakennuksia (Kalm 2002: 23, 28–35).

Virolaiset ihailivat suomalaista kansallisromantiikkaa, mutta baltiansaksalaiset ehtivät ensin rakennuttaa pohjoismaista kansallisromantiikkaa edustavan Saksalaisen teatterin. Rakennus valmistui vuonna 1909 tulevan Estonian viereiselle tontille. Käsittelemättömän kiven käyttö Saksalaisen teatterin pinnassa viittasi alkuperämaisuuteen, joten rakennus oli myös saksalaisille kansallisromanttinen. Liivi Künnapu *et al.* (1997: 83–85) arvioi, että ellei Saksalaista teatteria olisi rakennettu, olisi samantyylinen rakennus voinut sopia virolaisten henkeen. Virolaiset rakensivat itse viereiselle tontille Estonia-teatterin. Rakennusta suunniteltaessa pidettiin tärkeänä, että tuleva Estonia ei muistuttaisi baltiansaksalaisten teatteria. Arkkitehtuurin avulla ero virolaisen ja baltiansaksalaisen kulttuurin välillä voitiin tehdä silminnähtäväksi jokaiselle. Estonia-teatterin suunnittelukilpailun myötä virolaiseksi tyyliksi valikoitui jugendklassismi. Se oli väliporras matkalla kohti uuden vuosisadan moderneja, pelkistettyjä tyyliuuntauksia. Estonian kohdalla virolaisen ilmeen puuttumisesta oltiin kuitenkin huolissaan, ja rakentamisen loppuvaiheessa rakennuksen sisätiloihin lisättiin virolaiseen kansanperinteeseen pohjautuvaa kuvitusta. Käytännöllinen ja pelkistetty tyyli otettiin kuitenkin pian omaksi. (Kodres 1999: 21; Hein 2000: 11–12; Kalm 2002: 28–35.)

Usko kauniin kaupunkikuvan vaikutukseen oli vahva. *Tallinna Teatajan* (TT 20.7.1910) mielipide oli, että vasta alempien yhteiskuntaluokkien käynnistämän demokraattisen kehityksen myötä oli alettu ymmärtää, mikä merkitys kaupungin ulkonäöllä oli. Lehden (TT 29.9.1912) mukaan siellä, missä aiemmin oli joutomaata, nyt kaupunkia ”valaisevat Viron taiteiden talon [Estonia-teatteri] seinät ja muutaman vuoden kuluttua uuden raatihuoneen torni kurkottaa vaikuttavasti kohti pilviä”³. Näyttävän ja tyylikkään ulkomuodon lisäksi lehti toivoi Tallinnalle omaa erityistä rakennustyyliä, jossa voitaisiin käyttää paikallista liuskekiveä.

Tallinna Teataja kykeni kirjoituksissaan yhdistämään kansalliset ja sosiaaliset vaatimukset. Lehti saattoi esittää samassa artikkelissa yhteensopimattomilta vaikuttavia pyrkimyksiä, mikä ei ollut poikkeus aikakauden Euroopassa. Lukuisat

liikkeet hankkivat ja saivat kannatusta tällä tavoin. Hobsbawm (1994, 138–143) on osoittanut, että nationalististen ja sosiaalisten vaatimusten yhdistäminen oli tehokas keino saada kannatusta. Lisäksi kansallisten ajatusten omaksumista on lähes mahdollon erottaa poliittisista ja yhteiskunnallisista ajatuksista. Nämä ajatukset kuuluivat yhteen.

Kaupunkirakentamisen avulla katsottiin voitavan astua uuteen aikakauteen. *Päevalehdessä* (PL 26.5.1912) Tallinnaan kaavailtu uusi kaupungintalo nostettiin merkkipaaluksi uuden ja vanhan ajan välillä. Komea rakennus olisi aluksi mittapuuna tulevalle, uudelle kaupungille. Myöhemmin se seisoisi merkinä aikakauden vaihtumisesta ja kulttuurikansan onnistuneista pyrkimyksistä. Kaupunkiympäristö ei siis muuttunut vain muiden yhteiskunnallisten muutosten seurauksena vaan sitä voitiin pitää muutoksen airuena, jopa suunnannäyttäjänä.

Virolaisen arkkitehtuurin olemassaolo teki mahdolliseksi virolaisen, tai virolaisten tilaaman, kaupunkisuunnittelun. Muutos tapahtui askel askeleelta, ensin yksittäisten rakennusten kautta. Virolaisen arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun tavoittelu oli osana taistelua, jossa päämääränä oli kaupungin hallinta. Tuo hallinta ja valta voitiin tehdä näkyväksi muuttamalla kaupunkitilaa.

Taistelu kaupunkitilasta

Kaupunkitilasta, erityisesti kaupungin keskustan hallinnasta, käytiin valtakamppailua, joka linkittyi tiiviisti kaupunkisuunnitteluun. Vanhakaupunki näyttäytyi 1900-luvun alussa virolaisten mielissä saksojen eli baltiansaksalaisten asuttamana kaupunginosana, jonne virolaiset eivät tunteneet kuuluvansa. Vanhakaupungin Raatihuoneen torilla oli kuitenkin suuri merkitys virolaisille, sillä tori oli ollut Tallinnan perinteinen kauppapaikka vuosisatojen ajan. Erityisesti maaseudun virolaisväestölle kauppatori oli tärkeä sidos kaupunkiin. Tämä yhteys rikottiin vuonna 1898, jolloin kauppatori siirrettiin vanhakaupungin ulkopuolelle, tulevan Estonia-teatterin viereiselle tontille. Siirron seurauksena virolaiset kokivat, että heidät oli heitetty ulos vanhastakaupungista (Hallas 1995: 105).

Kauppatorin siirto vaikutti virolaisen kaupungin keskuksen syntyyn. Torin uuden sijaintipaikan ympärille alkoi kehittyä uusi keskusta, jolloin vanhojen keskuspaikkojen, Raatihuoneentorin ja Viru-kadun, asema heikkeni. Kaupungin harvat uudet kivilat nousivat uuden torin tuntumaan. Tärkein Viron kansallisen liikkeen pystyttämä rakennus, Estonia-teatteri, sijoitettiin torin viereiselle

tontille. Teatterin julkisivu antoi virolaiselle torille päin, vanhaankaupunkiin näkyi rakennuksen takaosin (Hallas 1995: 106). Kiinnostavan kontrastin muodosti Estonian vieressä seisova Saksalainen teatteri, jonka etusivu puolestaan oli suunnattu vanhaankaupunkiin päin (Kalm 2002: 32).

Tallinnan kehittyvän virolaisen keskustan täytyi kuitenkin suhteuttaa itsensä kaupungin perinteiseen ytimeen. Vanhakaupunki ei edustanut virolaista perinnettä, vaan se kuului saksalaiseen rakennusperinteeseen. Erityisesti piirteitä oli nähtävissä hansa-ajalta. Voisi pitää todennäköisenä, että vanhakaupungin keskeinen sijainti ja epäkäytännöllisyys sekä sen symbolinen asema vieraiden vallanpitäjien asuinpaikkana olisivat nostaneet esiin ajatuksen vanhanaikaisen kaupunginosan hävittämisestä. Idea ei ollut tavaton aikakauden Euroopassa. Puolustusvallien purkaminen monissa länsieurooppalaisissa kaupungeissa 1800-luvun jälkipuoliskolla oli antanut hyvät lähtökohdat kaupunkirakenteen uudistamiselle. Esimerkiksi Ranskassa tuhottiin 1850-luvulla Pariisin keskiaikainen keskusta prefekti Haussmannin uuden kaupunkisuunnitelman tieltä. Wienin kaupunginmuuri purettiin vuonna 1875 ja sen paikalle rakennettiin näyttävä rengastie, *Ringstrasse*. (Breitling 1980: 33–40; Smith 1980: 101; Mikkola 1990: 194; Häyrynen 1994: 43.)

Tallinnassa oli jo 1800-luvun kuluessa purettu useita torneja ja portteja vanhaakaupunkia ympäröivästä keskiaikaisesta muurista (Bruns 1993: 58–59). Kaupunginhallituksen suunnitelmissa oli ollut 1800-luvulla hävittää muuri, tornit sekä vallihauta ja sijoittaa niiden tilalle uusia katuja ja tontteja. Yleinen mielipide alkoi vuosisadan loppupuolella tukea ajatusta alueen muuttamisesta puistoksi, mikä myös osittain toteutettiin ennen vuosisadan vaihdetta. Pääoman puutteen vuoksi vanhakaupungin rakenne säilyi: muuri, katuverkosto ja rakennusten sijoittelu saivat jäädä ennalleen (Djomkin 1977: 10).

Idea vanhakaupungin tuhoamisesta esiintyi vain muutaman kerran lehtien sivuilla. *Päevaleht* (PL 20.10.1911) toteaa pääkirjoituksessaan vuonna 1911, että tallinnalaiset voivat olla ylpeitä vanhastakaupungistaan. Lehti ei kuitenkaan nähnyt vanhaakaupunkia elävänä osana kaupunkia, vaan “ulkoilmamuseona”. Vanhakaupungin mahdollisuutena oli sen muuttuminen turistien ja taiteen tekijöiden suosimaksi nähtävyydeksi, museokaupungiksi, joita lehden mukaan oli muuallakin Euroopassa. *Päevaleht* torjui kuitenkin rakentamansa vision vanhastakaupungista turistinähtävyytenä. Perusteena oli se, että nykyaikaisen Tallinnan tuli

omata jotain muuta kuin vanhahtavaa viehätystä. Mieluummin kuin kaunis museokaupunki Tallinnan tulisi olla moderni, vilkas ja toiminnallinen. Tallinna oli ennen kaikkea liike-elämänkeskus, lehti (PL 20.10.1911) julisti ja jatkoi: "...*ketään ei varmasti haittaa, että vanhojen tornien ja säätöyläistalojen tilalle tulee uusia liiketaloja ja vuokra-asuntoja*"⁴. Lehden mukaan uusi elämä pyyhkii tieltään vanhan – niin Tallinnassa kuin muuallakin. Myös *Postimees* (PM 4.2.1913) mainitsi, kuinka monet ulkomaiset kaupungit olivat alkaneet kehittyä vasta vapautettuun itsensä vanhoista muureista.

Päevaleht (PL 20.10.1911) tuo esiin syyn, joka varmasti osaltaan – pääoman puutteen lisäksi – pelasti vanhakaupungin. Tallinnan ongelmana oli, että uusi rakennuskanta ei ollut kauniimpaa tai tarkoituksenmukaisempaa kuin vanha. Uudet rakennustavat olivat jättäneet ruman jäljen kaupunkiin. Vanhakaupunki muodosti muusta kaupunkiympäristöstä selvästi poikkeavan ja rajatun kokonaisuuden, joka oli säilyttänyt melko yhtenäisen ilmeen. Ympäröivän kaupungin ollessa vain viitteellisen suunnittelun piirissä tai laajetessa täysin mielivaltaisesti, oli vanhakaupunki hallittu ja arvokas. Muutamat myönteiset poikkeukset uudessa Tallinnassa, kuten Estonia-teatteri, eivät vielä muodostaneet kokonaisuutta (PL 6.6.1912). Tavoittelemisen arvoisena *Tallinna Teataja* -lehti (TT 20.7.1910) piti sitä, että vanhakaupungin talot oli aikanaan rakennettu huolella, suunnitellusti ja yksityiskohtiin paneutuen: rakennuksista oli yritetty tehdä kauniita. Lehtikirjoittelussa tiedostettiin selvästi vanhakaupungin pitkä historiallinen tausta, joka herätti jonkinlaista arvostusta. Kaupunginosa saatettiin nähdä myös yhdyssiteenä vanhaan eurooppalaiseen kaupunkikulttuuriin (Hallas 1995: 105).

Lehdissä vaadittiin toistuvasti uuden, näyttävän keskustan rakentamista tulevalle suurkaupungille. Uusi keskusta saisi jättää alleen mielihyvin kaupungin kasvun myötä syntyneet hökkelikylät (PL 6.6.1912). *Tallinna Teataja* (TT 17.3.1912) ehdotti uuden keskustan ja vanhakaupungin yhdistämistä kaksiosaiseksi keskusta-alueeksi. Näin muodostunut city osoittaisi suuruuttaan ja toimivuuttaan: uusi puoli kauniiden, korkeiden ja tyylikkäiden rakennusten avulla ja vanhakaupunki arvokkuutensa kautta. Suuri keskuspuisto keskustaluoiden välillä sovittaisi yhteen modernin ja historiallisen Tallinnan.

Turismin kehittäminen oli teema, joka toistui useissa vanhaakaupunkia koskevissa kirjoituksissa. Useimmiten vanhakaupunki nähtiin Tallinnassa kohteena, joka todennäköisimmin vetäisi puo-

leensa turisteja. Tämä ei tarkoita, että suhtautuminen olisi ollut aina arvostavaa. *Päevaleht* (PL 26.5.1912) puuskahti, että Tallinnassa on näytettävänä vain huonosti hoidettuja keskiaikaisia taloja. Juuri turistien miellyttäminen oli yksi keskeinen syy, miksi Tallinnaan tulisi rakentaa uusi, komea keskusta. Kaupungin oli oltava se magneetti, joka vetäisi ihmisiä puoleensa, sillä maaseutu ei siihen kykenisi. *Päevalehden* mukaan edes koko maailmassa ei ole niin paljon surumielisiä runoilijoita, että ulkomaalaiset matkajat saattaisivat kiinnostua Viron loppumattomista soista.

Kaupungin keskustaan liittyvien epäkohtien korostaminen lehdistössä oli osaltaan propagandaa baltiansaksalaisia vastaan. Sen avulla haettiin kannatusta ja oikeutusta omille vaatimuksille ja tavoitteille – myös halulle rakentaa virolainen kaupunki. Baltiansaksalainen kaupunki oli maaltamuuton myötä muuttunut virolaiseksi ja virolaiset halusivat näyttää voimansa rakentamalla uutta keskustaa vanhakaupungin ulkopuolelle. Syrjäyttäessään vanhan hansakeskustan ja pystyttäessään uutta, modernia keskustaa uudelle modernille virolaiselle yhteiskunnalle, he irtautuivat symbolisesti vuosisatoja kestäneestä saksalaisesta ylivallasta.

Vaatimuksena kaupunkisuunnitelma

Kokonaisen kaupunkisuunnitelman vaatiminen oli suuri askel. Enää ei ollut kyse olemassaolon muistuttamisesta kaupunkitilassa vaan koko kaupunkitilan muokkaamisesta, sen hallinnasta. Kaupunkisuunnitelman avulla voidaan ajatella virolaisuuden toimivan kaupunkitilassa syrjäyttäjänä ja valloittajana – ensi kertaa. Haave virolaisesta suunnittelusta oli kasvanut kattamaan koko kaupungin ja sai uskomaan, että koko kaupungista voitaisiin tehdä paitsi toimiva ja viihtyisä, myös virolainen.

Lehdistössä ajatukset kaupungin kehittämisestä monipuolistuivat nopeasti. Lehdet eivät tyytynet kauaa käsittelemään vain arkisia ja konkreettisia teemoja vaan niissä visioitiin komeaa ja modernia Tallinnaa. Vuodesta 1909 alkaen esitettiin toistuvasti, että kaupunkisuunnittelussa oli otettava huomioon uuden ajan, tulevaisuuden ja kansainvälisen tason vaatimukset. *Tallinna Teataja* ja *Päevaleht* esittivät molemmat yksityiskohtaisia suunnitelmia, joiden avulla kaupunkitilaa voitaisiin kehittää ja hallita. Ideoinnissaan lehdet noudattelivat ajan kaupunkisuunnitteluihanteita. Kaupunkialueelle haluttiin liikkumisen helppoutta, terveellinen ympäristö ja viheralueita. Lisäksi tähdättiin maakeinottelun poistamiseen. Suunnitelmiin toivottiin lisää kattavuutta ja pitkäjänteisyyttä, tuloksia, jot-

ka kestäisivät myös jälkipolville (PL 10.10.1909; PL 3.4.1910; PL 18.9.1910; TT 20.9.1910; PL 20.10.1911).

Kaupunkisuunnittelun avulla haluttiin parantaa Tallinnan kaikkein virolaisimpien osien – esikaupunkien – elinolosuhteita. Esikaupunkialueet eivät olleet syntyneet suunnitelmallisesti eikä niitä oltu pyritty kehittämään. Yhtä tärkeää kuin tilan valtaaminen kaupungin paraatipaikoilla oli uuden-aikaisen suunnittelun laajentaminen alueille, joissa se tarjosi parannuksia jokapäiväiseen elämään. Esikaupunkien olot eivät lehdistön mielestä olleet yksilön vaan koko yhteiskunnan ongelma. Näin ollen ongelman saattoi ratkaista vain koko yhteiskunta, ei yksilö. Kokonaisvaltaisen suunnitelman pystyi tuottamaan ja toteuttamaan ainoastaan kaupunginhallinto ja siksi sen oli lehdistön vaatimusten mukaan tunnettava vastuunsa (ks. esim. PL 28.6.1910; PL 3.4.1910; PL 18.9.1910; TT 20.7.1910; PL 25.9.1910; TT 20.9.1910).

Tallinnan kaupunginvaltuuston päätös järjestää Tallinnassa kansainvälinen kaupunkisuunnittelukilpailu oli komea huipennus vuonna 1904 alkaneelle virolaisvetoiselle kaupungin kehittämiselle. Tallinnalaiset olisivat voineet kutsua myös omien virkamiestensä avuksi ulkopuolisen asiantuntijan tai tilata koko kaupunkisuunnitelman sopivakseen katsomaltaan arkkitehdiltä. Näihin vaihtoehtoihin ei kuitenkaan tartuttu, vaan valtuusto päätyi varsin rohkeaan ratkaisuun, kansainvälisen kaupunkisuunnittelukilpailun julistamiseen. Kaupunkisuunnittelukilpailun uskottiin tarjoavan myös Tallinnalle mahdollisuuden päästä osalliseksi kansainvälisen tason näkemyksistä ja suunnittelusta. Lehdistössä kilpailua ei nähty ainoastaan hyvänä keinona hankkia tasokasta suunnitelmaa, vaan taustalla vaikutti myös halu toimia samalla tavoin kuin esikuviksi nostetut eurooppalaiset kaupungit. (TT 20.7.1910; PL 3.4.1910; PL 18.9.1910.)

Tämän päivän näkökulmasta kansainvälisen korkeatasoisen kaupunkisuunnittelukilpailun järjestäminen tuntuu mahtipontiselta ratkaisulta – Tallinna oli nopeasta kasvusta huolimatta pieni ja vähävarainen kaupunki (Hallas 1995: 100–109). Tarkasteltaessa päätöstä kilpailun järjestämisestä on otettava huomioon aikakauden aatesuuntausten ja ideoiden vaikutus sekä kaupungistumisen ja teollistumisen yhä kiihtyvä vauhti 1900-luvun alun Euroopassa. Kansainvälisiä kilpailuita järjestettiin Euroopassa useissa kaupungeissa 1880-luvulta lähtien aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka. Lisäksi modernin kaupunkisuunnittelutieteen visiot ja ratkaisumallit herättivät kiinnostusta ja keskustelua Tallinnassa kuten muuallakin Euroopassa.

Kansainvälisen kilpailun järjestäminen edellytti tallinnalaisilta vahvaa uskoa kasvun jatkumiseen, mutta kaupunginjohtajien optimismille löytyy lukuisia perusteita. Tallinna tuntui kasvavan yhä kiihtyvää vauhtia. Teollisuuden ja kaupankäynnin uskottiin vilkastuvan entisestään uuden sataman ja Tallinna–Moskova-rautatien valmistumisen myötä (Djomkin 1977: 9). Uskoa kilpailun järjestämiseen lienee lisännyt myös mittavan virolaisen rakennusprojektin, Estonia-teatterin, onnistunut eteneminen. Rakennuksen piirustukset olivat niin ikään kansainvälisen kilpailun satoa.

Kaupunginjohto teki kaukokatseisen ratkaisun. Taustalla voidaan nähdä myös nuoren kansan into ja halu kehittää pääkaupunkiaan, kun siihen oli vihdoin saatu mahdollisuus. Syntyi tahto luoda uusi, parempi kaupunki vanhan, ilmeettömän ja nuhruisen kaupunkialueen tilalle, pestä Tallinnan kasvot ja viedä se yhdellä pitkällä harppauksella takapajuisuudesta kaupunkien eturiviin. Tallinnasta haluttiin mahdollisimman nopeasti moderni ja kaunis kaupunki, joka syrjäyttäisi vanhan vallan merkit ja jolle luotaisiin uusi virolainen imago.

Ideoiden kisa

Päätös kansainvälisen kaupunkisuunnittelukilpailun järjestämisestä tehtiin vuonna 1911. Jo samana vuonna arkkitehti Eliel Saarinen kutsuttiin asiantuntijaksi valmistelemaan kilpailua ja sen sääntöjä yhdessä paikallisten tahojen kanssa.⁵ Lehdistä erityisesti *Päevaleht* seurasi projektin etenemistä (PL 12.11.1911; PL 24.11.1911; PL 23.12.1911). Eliel Saarinen kirjoitti myös itse *Päevalehteen* (PL 16.2.1912) artikkelin, jossa hän totesi, että kaupunkisuunnitelma oli Tallinnalle elämän ja kuoleman kysymys. Kaupunkien ennalta-arvaamatoman nopean kehityksen seurauksena niiden oli muutettava peruseräiteitä, joiden mukaan kaupunkien kasvua oli hallittu. Saarinen korosti, että vain huolellinen kaupunkisuunnittelu mahdollisti kaupungin rauhallisen ja luonnollisen kasvun.

Tulevan suunnittelukilpailun kilpailuehtojen tulisi Saarisella olla hyvin yleiset, jotta ne eivät liikaa rajoittaisi osallistujia ja jotta uudenlaisien ideoiden esittäminen olisi mahdollista. Saarinen vaati, että kilpailun pitäisi olla ennen kaikkea ideoiden välinen kisa (PL 16.2.1912). Tämän pyynnön taustalla lienee vaikuttanut Eliel Saarisella aiemmin vuonna 1912 kokema tappio Tallinnan kaupungintalon suunnittelukilpailussa, jossa hänen työtään pidettiin kilpailujulistuksen ehtojen vastaisena (Hallas-Murula 2003: 60).

Tallinnan kaupunginvaltuusto julisti helmi-

kuussa 1912 kansainvälisen kaupunkisuunnittelukilpailun. Kilpailutoita arvioimaan kutsuttiin arvovaltainen tuomaristo, jossa istui aikakauden kuuluisimpia kaupunkisuunnittelijoita, muiden muassa Josef Stübber ja Theodor Goecke Berliinistä, Grigori Dubelier Kiovasta sekä Helsingin kaupunginarkkitehti Bertel Jung. (Hallas 1995: 109.) Kilpailuvaatimukset noudattelivat hyvin pitkälle Saarisen *Päevalehdenkin* sivuilla esittämiä suosituksia. Kilpailuehdotuksissa tuli huomioida puutarhakaupunginosien, kotipuutarhojen ja puistojen rakennusvaatimukset sekä paneutua liikenneyhteyksien luomiseen ja parantamiseen. Lisäksi Tallinnan tulevaisuus kauppa- ja teollisuuskaupunkina oli kyettävä turvaamaan (Hallas-Murula 2005: 27).

Tallinnan kansainvälinen kaupunkisuunnittelukilpailu päättyi huhtikuun alussa vuonna 1913. Saapuneista viidestä kilpailuehdotuksesta kolme hylättiin julistuksessa asetettujen ehtojen vastaisina. Saarisen pelko liian tiukoista kilpailusäännöistä tai ainakin sääntöjen ankarasta tulkinnasta näyttää toteutuneen. Tuomariston tehtäväksi jäi lopulta valinta kahden jäljelle jääneen ehdotuksen välillä. Nämä ehdotukset olivat Eliel Saarisen Suur-Tallinn-suunnitelma⁶ sekä tukholmalaisten arkkitehtien Cyrillus Johanssonin ja Axel Ljunggrenin suunnitelma Kern (TLA, f.195). Suunnitelmat poikkesivat toisistaan huomattavasti. Johanssonin ja Ljunggrenin työ oli hyvin maltillinen Saarisen mahtipontisen ja modernin suurkaupungin rinnalla. Palkintoraati myönsi ensimmäisen palkinnon, 4000 ruplaa, arkkitehti Eliel Saarille. (Djomkin 1977: 10; Hallas-Murula 2003: 61, 2005: 28.)

Eliel Saarisella oli selvä etulyöntiasema muihin kilpailijoihin nähden. Hän tunsi hyvin Tallinnan olot, oli ollut itse laatimassa kilpailuohjelmaa ja oli virolaisille arkkitehtinä ennestään tuttu (Mikkola 1990: 200). Kaupungintalon suunnittelukilpailun lisäksi hänet tunnettiin muiden muassa Tarton Pyhän Paavalin kirkon ja Tallinnan Luottopankin suunnittelijana (Hallas-Murula 2003: 57–60). Myös Saarisen kansainvälinen maine oli kiirinyt Viroon. Lisäksi Saarisen suunnitelma oli tasokas, perusteellinen ja erottui käytännönläheisyydellään.

Saarisen voittotyössä korostui kaupungin keskeisten osien monumentaalisuus ja yhteiskunnan funktionaalinen järjestäminen. Aikakauden kaupunkisuunnitteluihanteiden tapaan Saarinen hierarkisoi katuverkoston noudattaen palkintoraadissa istuvan Grigori Dubelierin periaatteita. Kaupunginosien alakeskukset yhdistettiin kaupungin keskustaan säteittäiskaduilla. Näin syntyvien pääkatujen väliin sijoitettiin asuinkadut, jotka

olivat kaarevia liiallisen läpikulkuliikenteen ja tuulisuuden välttämiseksi. Saarinen mursi perinteisen katurakenteen piirtämällä itä–länsi-suunnassa kaupungin halkaisevan näyttävän kulkuväylän. Hän syvenyi erityisesti julkisen liikenteen tarvitsemiin järjestelyihin ja varasi niille runsaasti tilaa. (Mikkola 1990: 200–201; Kalm 2002: 19.)

Teollisuus- ja asuinalueet erotettiin suunnitelmassa toisistaan, mutta samalla työmatkat säilyivät pääsääntöisesti lyhyinä. Julkiset palvelut ja rakennukset sijoitettiin paikallisiin keskuksiin. Asuinalueet oli eriytetty selkeästi asukkaiden toimeentulon mukaan. Esikaupunkisuunnitelmissaan hän sovelsi alkuaan englantilaisista puutarhakaupunki-suunnitelmista omaksuttuja malleja, joiden tuloksena syntyi työvälle tarkoitettuja puutarhakaupunkimaisia rivitaloalueita. Lasnamäelle Saarinen suunnitteli varakkaan väen asuinaluetta, ja sinne hän olisi sijoittanut myös oopperatalon. Lasnamäki oli tuohon aikaan vielä rakentamaton, mikä ilmeisesti inspiroi Saarista. Juuri Lasnamäelle syntyivät näyttävimmät suunnitelmat, sillä siellä oli mahdollista toimia ilman jo olemassa olevan kaupunkirakenteen asettamia rajoituksia. Saarinen jätti vanhankaupungin koskemattomaksi, mutta vei siltä sen funktion hallinnon ja liike-elämän keskuksena. Vanhankaupungin ulkopuolelle tuli suunnitelman mukaan rakentaa uusi yhteiskunnallinen keskus, edustava ja moderni city. Mielenkiintoista on, että Saarinen merkitsi vuosisatoja yläluokan asuinkestittymänä toimineen vanhankaupungin keski- ja työväenluokan asuinalueeksi. Suunnitelman mukaan varakas väestö siirtyisi uusiin, nykyaikaisiin kaupunginosaan, muiden muassa Lasnamäelle (Mikkola 1990: 200–201; Bruns 1993: 103–105; Kalm 2002: 19). Tämä kertoo arvostuksesta, jota uusi ja moderni vanhaan verrattuna nautti.

Eurooppalainen suurkaupunki vai puutarhakaupunki?

Uudet ihanteet, arvot, ideat ja suuntauksukset levisivät 1900-luvun alussa Euroopasta Viroon. Modernisaatio toi eurooppalaisuuden virolaiseen yhteiskuntaan ja keskustelu virolaisuuden ja eurooppalaisuuden suhteesta heräsi. Nuori virolainen älymystö koki Viron perifeeriseksi ja otti tavoitteekseen eurooppalaisuuden ja henkisen kasvun lisäämisen. (Karjahärm 1995a: 680.) Uuden, modernistisen suhtautumisen kaupunkiin ja kaupunkilaisuuteen toivat *Noor-Eesti*-kulttuuriliikkeen jäsenet. Liike oli virolaisten kulttuurihenkilöiden muodostama ryhmä, joka julisti modernin ilosanomaa ja kaupunkikulttuurin erityisyyttä. Liikkeen johtohah-

mo Gustav Suits tiivistä ryhmän tavoitteen vuonna 1905 kuuluisaan lauseeseen “*Olkaamme virolaisia, mutta tulkaamme myös eurooppalaisiksi*”. Kaupunki merkitsi nuorviolaisille yhteyttä maailmaan. Liikkeen mukaan Viro tuli integroida nopeasti Eurooppaan, eikä sellaista kehitystä pidetty uhkana virolaisten vasta muotoutumassa olevalle identiteetille. Eurooppa oli paikka, johon Viro heidän mielestään itsestään selvästi kuului (Hallas 1995: 95; Karjahärm 1995a: 678–681; Medijainen 2001: 114).

Uudistusmieliset virolaiset katsoivat, että modernin, eurooppalaistyyppisen kulttuurin tulisi olla nimenomaan kaupunkikulttuuria, joka loisi selkeän vastakohtan perinteiselle virolaiselle maalaiskulttuurille. Tätä kehitystä tuki yhteiskunnan muutos. Kaupungit olivat modernin virolaisen yhteiskunnan syntypaikkoja. Kansallinen herääminen politisoitui ja levisi kansanliikkeeksi 1900-luvun alussa nimenomaan kaupungeissa. Kaupungeissa kokoontui virolainen älymystö ja siellä saattoi myös kehittyä kulttuurinen ja poliittinen monimuotoisuus (Karjahärm 1995b: 2063). Hobsbawmin mukaan juuri kaupungistuminen ja teollistuminen mahdollistivat joukkovoiman synnyn nationalistisessa liikkeessä. Kaupunki ei ollut enää vain räikeiden sosiaalisten epäkohtien asuinsija, vaan kaupungin nähtiin mahdollistavan sosiaalinen nousu ja lisäävän kansalaisten tietoisuutta omista oikeuksistaan (Hobsbawm 1994: 122, 134).

Kansainvälistymisen henki oli Virossa voimakas, mutta se herätti myös vastustusta sekä pelkoa virolaisen kulttuurin heikentymisestä kansainvälistymisen paineessa. Talonpoikaisen kulttuurin vaalijoiden rivit olivat yhä tiiviit *Postimees*-lehden (PM 4.1.1911) johdolla. Lehti kyseenalaisti mielestään yltiöpäisen eurooppalaisuuden tavoittelun ja näki sen merkittävänä uhkana kansalliselle identiteetille. *Postimees*-lehden piiri yhdisti eurooppalaisuuden kosmopolitisiin ja kansallismielisyyden hylkäämiseen. Tarton kansallismielisille virolaisen kansakunnan säilyminen oli sidoksissa maaseudun säilymiseen virolaisena, virolaisten asuttamana ja viljelemänä. Heidän käsityksensä mukaan maalaiskulttuurin tuli olla virolaiskansallisen kulttuurin ydin (Karjahärm 1995b, 2064, 2071).

Uudistusmielisten virolaisten haaveissa ei siintänyt ainoastaan eurooppalaistyylinen kaupunki vaan erityisesti suurkaupunki. Suurkaupungin puuttumisen myötä Virossa jäi puuttumaan aito kosketus kansainvälisen tason kulttuuriin, jollaista saattoi syntyä vain suurkaupungissa. *Noor-Eesti*-ryhmän jäsen, kirjailija Friedebert Tuglas kirjoitti vuonna 1912, että ilman suurkaupunkia virolaiset eivät pysty luomaan omaa korkeakulttuuria, vaan

ainoastaan omaksumaan vieraita vaikutteita ja oppimaan teoriassa sen, mitä eivät voi itse kokea ja luoda (Hein 2000: 10). *Päevaleht* (PL 25.9.1913) oli myös huolissaan virolaisen kaupunkikulttuurin tasosta. Taso, joka oli saavutettu, perustui suurelta osin toisten kulttuurien saavutusten jäljittelyyn, lehti kirjoitti Tuglasta mukaillen.

Liivi Künnapu ja Kirmo Mikkola (1988: 1) pitävät rakennustaitteen huomioimista sekä arkkitehtuuri- ja kaupunkisuunnittelukilpailujen järjestämistä merkkeinä siitä, että virolainen sivistyneistö pyrki seuraamaan eurooppalaisten kulttuurikaupunkien esimerkkiä. Kaupunkisuunnittelukilpailun ympärillä käyty lehdistökeskustelu tukee tätä näkemystä. Esimerkiksi *Päevaleht* (PL 3.4.1910) perusteli modernin kaupunkisuunnitelman tarvetta sillä, että se kuului kulttuurikaupungin tunto-merkkeihin. Lehden mukaan nykyaikaiset, länsimaiset kaupungit panostivat kaupungin viihtyvyyteen, toimivuuteen ja tulevaisuuteen.

Eurooppalaisuuden tavoittelun lisäksi Tallinnassa järjestetty kansainvälinen kaupunkisuunnittelukilpailu voidaan nähdä yrityksenä toteuttaa neljän suurkaupungista. Euroopassa suurkaupunkeja pidettiin merkkeinä kansakunnan aktiivisuudesta ja taloudellisesta dynaamisuudesta. Suurkaupunkeja vertailtiin ja niiden avulla kilpailtiin, joten niitä pidettiin menestyksen mittareina. Viime vuosikadan alun Euroopan johtavat kaupungit, Pariisi ja Lontoo, kilpailivat suuruudessa ja loistokkuudessa. Vaikka Pariisin väkiluku oli selvästi Lontoota pienempi, oli Ranskan pääkaupunki edustavampi monumentaalisen keskustansa ansiosta (LeGates & Stout 2000: 301–303). Kaupungin asemaa ei siis ratkaissut vain koko vaan myös muoto. Oli mahdollista erottautua sekä suuruudella että näytävyydellä. Kokonsa puolesta Tallinna ei kyennyt kilpailemaan kovinkaan monen eurooppalaisen pääkaupungin kanssa, joten mahdollisuudeksi jäi panostaa muotoon ja kaupungin ulkoiseen ilmeeseen luomalla onnistunut kaupunkisuunnitelma.

Lehdistössä suurkaupunki-teemaa lähestyttiin kaksijakoisesti. Toisaalta se nähtiin nopean kasvun synnyttämänä hallitsemattomana kokonaisuutena, josta nousi useita vaikeasti torjuttavia ongelmia. Toisaalta suurkaupunkiin liitettiin tunteen tasolla glamouria, uudenaikaista viehätystä ja mahdollisuuksia, joiden ansiosta suurkaupunkia pidettiin tavoittelemisen arvoisena. Lehdissä annettiin suurkaupungille varsin vähän selkeitä tunto-merkkejä. Se oli enemmänkin mielentila, modernin, edistyksellisen ja länsimaisen elämäntavan tulos sekä jatkuvan kasvun seuraus ja lähde kaikilla elämäntiloilla (PL 6.6.1912; PL 19.2.1913).

Päevaleht nosti muita Viron alueen valtalehtiä selvemmin eurooppalaisen suurkaupungin, Suur-Tallinnan⁷, ihanteeksi ja tavoitteeksi. Lehden näkemys oli, että Tallinna oli väistämättä kehityksessä suurkaupungiksi, mikä tulisi huomioida päätöksenteossa. Uudet rakennukset tulisi rakentaa suurkaupungin mittapuun mukaan ja suurkaupunkilaisen silmää miellyttäväksi. *Päevaleht* halusi Tallinnan nopean kasvun ulottuvan myös vertikaaliin: olisi rakennettava pilvenpiirtäjiä, suurkaupungin symboleita. Lehti mainitsi myös mahdollisuuden rakentaa kaupungin alle tunneleita ja kattojen ylle sähköteitä, vaikka myönsi, että ainakin jälkimmäisiä jouduttaisiin vielä odottamaan. (PL 17.9.1910; PL 26.5.1912; PL 6.6.1912; PL 19.2.1913.)

Tallinna Teataja näki *Päevalehteen* verrattuna suurkaupungin piirteet konkreettisempina ja negatiivisempina. Lehden mukaan suurkaupungistumisen ongelmia ei tullut hyväksyä vain kehitykseen kuuluvina ilmiöinä, vaan kaupungistumisen jälkiä piti pystyä korjaamaan ja estämään. Lehti lähestyi suurkaupunki-teemaa työväestön näkökulmasta käsin ja painotti työläisten elinolojen parantamista. *Tallinna Teataja* haastoi perinteiset suurkaupungin tuntomerkit ja toi ilmi, että myös suurkaupungin voi nähdä monella tavalla. Lehti halusi muokata vallitsevaa suurkaupunkikäsitystä ja moitti näkemystä, jonka mukaan suuret vuokratasarit olisivat suurkaupungin tunnusmerkki. Nykyaikainen suurkaupunki saattoi tarjota asukkailleen myös pientaloja ja vehreän ympäristön. Kaupunginjohtoon oli lehden mielestä otettava vastuu ja luotava yhteisiä viheralueita ja viljelysmaita menetettyjen tilalle. Työläiset tarvitsivat vehreitä alueita paetakseen pölyä ja saasteita. Vaikka *Tallinna Teataja* piti vallitsevaa tilannetta ongelmallisena, se valoi uskoa tulevaisuuteen. Lehti lupasi yhä kiihtyvän kasvun tuovan lopulta palkintonsa myös suurkaupungin työläisille. Aivan kokonaan lehti ei jättänyt suurisuuntaista visiointia *Päevalehdelle*, vaan *Tallinna Teatajankin* sivuilla esitettiin kaupunginosien yhdistämistä tunnelin avulla. (TT 16.3.1912; TT 17.3.1912; TT 29.9.1912; TT 16.3.1913; TT 20.9.1913.)

Yllättäen *Tallinna Teataja*- ja *Postimees*-lehdet päätyivät melko samanlaisiin johtopäätöksiin suurkaupunki-kysymyksessä. Molemmat halusivat kaupunkiin lisää vehreyttä ja parempia asuinoloja sekä kritisoivat vallitsevaa tilannetta. Lehtien suhtautumisessa asiaan on kuitenkin olennainen ero: *Tallinna Teataja* näki, että Tallinna on ja voi olla suurkaupunki, mutta sen muotoa täytyy muuttaa. Vaikka ympäristöä muokataan vehreämmäksi ja rakennetaan pientaloja, ei se muuta Tallinnaa ei-

suurkaupungiksi vaan tekee siitä vain toisenlaisen, paremman suurkaupungin. Tässä *Tallinna Teataja* noudatteli aikakauden merkittävien kaupunkiteoreetikkojen näkemyksiä, joiden mukaan kaupunki tuli käsittää uudella tavalla. Puutarhakaupunkiliikkeen johtohahmo Ebenezer Howard katsoi juuri puutarhakaupungin olevan ratkaisu perinteisen suurkaupungin ongelmiin ja olevan tapa yhdistää kaupungin ja maaseudun parhaat puolet (Mikkola 1990: 192–193; Salmela 2000).

Postimees puolestaan katsoi, että suurkaupunki ei ylipäänsä ollut tavoittelemisen arvoinen asia, vaan idea oli hyljättävä kokonaan ja korvattava se uudella ratkaisulla. Suurkaupunki ei ollut muokattavissa, se oli vain poistettavissa. Ratkaisuksi lehti tarjosi sellaista puutarhakaupunkia, josta suurkaupungin tunnukset puuttuisivat kokonaan. *Postimees* kuitenkin näki, että puutarhakaupungin synty edellyttää suurkaupunkia: puutarhakaupunki syntyy vastareaktionä suurkaupungille. Kun kaupunkilaisten sietokyky on ylittynyt, ”suurkaupunkien savusta tungeksitaan puutarhakaupunkien vapauteen” (PM 20.6.1909)⁸.

Eliel Saarisen voittotyö henki juuri niitä toiveita, joita virolaismielinen kaupunkilaislehdistö oli odottanut. Se onnistui jopa vastaamaan osittain ristiriitaisiin vaatimuksiin. Toisaalta suunnitelman esittelemä kaupunki oli huikea visio modernista suurkaupungista, joka oli näyttävä ja samalla funktionaalinen. Suunnitelmassa oli näyttävä keskusta, alakeskuksia, komeita bulevardeja ja ennen kaikkea suunnitelma oli tehty laskien kaupungin nopean kasvun varaan. Toisaalta Saarisen suunnitelmaan mahtui myös elementtejä puutarhakaupungista. Se toteutti suurkaupunkikuvitelman rinnalla elävää unelmaa vehreästä kaupungista, puistoista ja puhtaasta ilmasta.

Karin Hallas pitää kaupunkisuunnittelukilpailua virolaisen suurkaupunki-unelman kulminaationa. Hallaksen mielestä voidaan jopa sanoa, että Suur-Tallinn- kaupunkisuunnitelma antoi sysäyksen uudelleenlaisen kansallisen identiteettimuodon kehittymiselle. Tämä kansallinen identiteetti ei ollut enää sidottu pelkästään maaseutuun tai kaupunkiin vaan nimenomaan suurkaupunkiin. (Hallas 1995, 90, 109, 111–113.)

Saarisen suunnitelma sisältää ideoita, joiden toteuttamisesta haaveillaan yhä. Rautatieaseman siirtäminen keskustan eteläpuolelle on ajankohtainen kysymys nyky-Tallinnassa. Samoin kaikki Saarisen suunnitelmaa seuranneet Tallinnan kaupunkisuunnitelmat sisältävät Saarisen näkemystä muistuttavan idean puistosta, joka kiertäisi keskustaa 3–4 kilometrin etäisyydeltä (Kalm 2002, 19).

Toteutumatta jäänyt kaupunkiunelma

Usko kehityksen ja hyvinvoinnin lisääntymiseen sekä luottamus tulevaisuuteen säilyi virolaismielisten lehtien palstoilla yllättävän pitkään. Kasvun rajallisuutta, eikä edes lähestyvää sotaa ja sen tuhoja, tunnuttu aavistetun tai osattavan ennakoida. Suurkaupunkia ihannoiva ajattelu oli läheistä sukua aikakauden optimismille ja kehityskuskolle. Virolaisten lehtien artikkeleista välittyi jopa naiivi usko asioiden muuttumiseen aina vain paremmiksi. Pietari Suuren merilinnoituksen rakentaminen kuvaa hyvin tätä kehitystä, sillä kerrottaessa sotalaivaston tukikohtien rakentamisesta kirjoituksissa ei edes häivähdä pelko kiihtyvän varustelun johdosta vaan riemu investointien ja kaupungin kasvusta. Tallinnan lehdet suitsuttivat erinomaisia kasvunäkymiä ja *Postimees* tunsu huolta vain Viron muiden alueiden jäämisestä entisestään Tallinnan varjoon merilinnoituksen tuomien rahavirtojen myötä (PL 3.4.1910; PL 6.6.1912; TT 29.9.1912; PM 4.2.1913).

Ensimmäinen maailmansota oli tyly lopetus vuosisadan vaihteen ja alun unelmoinnille ja vilpittömälle uskolle jatkuvaan kasvuun ja edistykseen. Sota syttyi heinäkuussa 1914. Vaikka sotatoimet eivät ylittäneet heti Viroon, muuttui tulevaisuus epävarmaksi ja yleinen ilmapiiri synkkeni. Paljon nuoria miehiä kutsuttiin sotapalvelukseen, heidän joukossaan muun muassa *Tallinna Teatajan* voimahahmo Konstantin Päts. Mielipiteenvapautta rajoitettiin. Sodan molemmat todennäköiset lopputulokset vaikuttivat virolaisten kannalta onnettomilta. Venäjän voitosta pelättiin seuraavan militantin kansalliskiihkon ja venäläistämisen aalto. Saksan menestymisen puolestaan uskottiin antavan baltiansaksalaisille lähes rajattoman vallan Baltiassa. Venäjän heikkeneminen sodan pitkeytyessä ja helmikuun vallankumouksen seuraukset tarjosivat kuitenkin suurvallan kansallisille vähemmistöille uusia mahdollisuuksia. Viro julistautui itsenäiseksi 23.2.1918, päivänä, joka jäi miehitysten väliin venäläisten vetäytyessä saksalaisten tieltä. Tilanne säilyi hyvin epävarmana vielä kaksi vuotta, sillä Tarton rauha solmittiin vasta 1920 venäläisiä vastaan käydyn vapaussodan päättyttyä (Laur *et al.* 2000: 194–196, 203–212, 220; Turtola 2002: 68–71).

Kasvun ja optimismin aikakausi päättyi eikä Suur-Tallinn-suunnitelmaa sodan jälkeen toteutettu. Virolla olisi itsenäistymisensä myötä ollut rajaton vapaus muokata tuoretta pääkaupunkiaan mielensä mukaan, mutta olosuhteet olivat muuttuneet. Viro oli itsenäinen, mutta köyhä valtio. Elin-

tärkeä kaupankäynti Venäjän kanssa oli tyrehtynyt lähes täysin ja maan oli kiireen vilkkaa etsittävä uusia kumppaneita. Sodan jälkeen kaupunkitilaa kehitettiin ja parannettiin vain sen verran kuin voitiin. Kansallisten instituutioiden rakentaminen vei voimia.

Vuoden 1914 alussa Saarisen suunnitelman toteuttamiseksi oli perustettu kaupunkisuunnittelija-arkkitehdin virka. Virkaan valittu Eugen Habermann sai kesällä 1914 valmiiksi suunnitelman, johon oli merkitty olemassa oleva maanjako sekä kaupungin maiden kaavoitus Saarisen suunnitelman mukaan (Hallas-Murula 2005: 38). Sota kuitenkin pysäytti alkaneen työn ja Tallinna sai ensimmäisen, koko kaupungin kattavan yleiskaavan vasta vuosikymmeniä myöhemmin. Vaikka realiteetit, ennen kaikkea sota, talloivat alleen unelmat ja suuret suunnitelmat, on yltyöpäisestä Suur-Tallinn-suunnitelmasta ja siihen liittyvistä haaveista nähtävissä kaikuja Tallinnan myöhemmissä kaupunkisuunnitelmissa.

Suur-Tallinn-hanke oli suurisuuntainen ja kallis projekti jo ennen sodan rasituksiakin. On vaikea sanoa, oliko suunnitelmalla missään vaiheessa realistisia toteutumisen mahdollisuuksia. Hankkeessa saattoi olla kyse vain uuden kaupungin johdon kokemattomuudesta, mikä johti kalliiseen ja väistämättä tuloksettomaan kokeiluun. Suur-Tallinn-suunnitelman kaltainen hanke olisi tarvinnut, erityisesti sodan jälkeen ja Viron valtion synnyttyä, taakseen huomattavasti tukea. Sen olisi pitänyt olla koko kansan yhteinen projekti. Kuten Hroch tuo esiin, kaupungin ja maaseudun arvomaailman välillä oli selvä ero. Maaseudun kulttuurinen ilmapiiri oli patriarkaalisempi kuin kaupungissa eivätkä yhteiskunnalliset uudistukset – saati suurelliset pääkaupunkialueen kehittämiseen tähtäävät tavoitteet – saaneet samanlaista kannatusta maaseudulla kuin kaupungeissa. Kaupungeissa kansallinen liikehdintä ja sen päämäärät olivat muokkaantuneet urbaaneiksi, minkä seurauksena talonpoikaisen nationalismin kannattajien oli vaikea samaistua siihen (Hroch 1985: 187–188). Unelma eurooppalaisen ja virolaisen kulttuurin yhdistävästä modernista ja monumentaalisesta suurkaupungista oli pääasiassa vain Tallinnan virolaiseliitin oma utopia, joka ei koskettanut suuria kansanjoukkoja.

Yhteenveto

Göran Therborn (2002: 26) toteaa artikkelissaan *Monumental Europe*, että taiteen ja vallan, perinteisen ja urbaanin suunnittelun sekä arkkitehtuurin ja mielikuvien leikkauspisteestä on löydettävissä

sä jotakin, joka yrittää luoda, ilmaista tai säilyttää – ei niinkään kauneutta tai valtaa vaan kollektiivista identiteettiä. Tässä artikkelissa olen yrittänyt löytää virolaismielisten lehtikirjoitusten kautta sitä, miten teksteissä on tuotettu, pohdittu ja ylläpidetty käsitystä virolaisuudesta, kansakunnasta ja virolaisesta kaupungista.

Virolaisella lehdistöllä oli merkittävä rooli kansallisen heräämisen muotoutumisessa, leviämässä ja vakiintumisessa. Kaupungistuminen ja Viron alueen kaupunkien väestöpohjan virolaistuminen synnyttivät tarpeen muokata kaupunkitilaa uudella tavalla. Kansallinen herääminen mahdollisti virolaisen kaupunkisuunnitteluhankkeen syntyminen ja muokkasi myös hankkeen sisältöä. Tutkimani lehtikeskustelu oli osa tätä kehitystä. Lehtien sivuilla ymmärrettiin kaupunkisuunnitelman tarve sekä luotiin ja punnittiin erilaisia kaupunkiunelmia. Kun aiemmin virolaista identiteettiä oli vahvasti rakennettu luontosuhteen varaan, nyt kaupungin rakentaminen oli osa virolaisuuden rakentamista. Uusi virolaisuus oli poliittisempää ja yhteiskunnallisesti tiedostavampaa kuin aiempien vuosikymmenten kulttuuriin nojannut kansallisromantiikka.

Lehtikeskustelu heijastaa hyvin virolaisen nationalismin kahtiajakautuneisuutta. Erot arvomaailmassa ja näkemyksissä kansallisen heräämisen suunnasta tuottivat Tarton ja Tallinnan ryhmien välille erilaisen käsityksen oikeasta tavasta kehittää kaupunkia. Tallinnalaisessa diskurssissa korostuivat eurooppalaisuuden, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja modernin ihannoiti sekä suurkaupunki-haave. *Postimees* puolestaan edusti perinteistä, talonpoikaisiin arvoihin nojaavaa nationalismia eikä nähnyt kaupunkia virolaisuudelle sopivana kasvualueena. Lehtikeskustelua käytiin vastakkaisuuksien kautta. Vastakkain asettuivat maaseutu ja kaupunki, traditio ja modernisaatio, kansainvälinen ja kansallinen, valta ja vastavalta. Yhteistä oli, että kaupungin muokkaaminen liitettiin kansakunnan rakentamiseen, vaikka käsitykset kaupungin kehityksen suunnasta ja tarpeellisuudesta poikkesivatkin toisistaan. Yhdessä nämä erivät mielipiteet muodostavat kuvan virolaisen yhteiskunnan käsityksistä ja haaveista koskien kaupunkia, Tallinnaa ja Virola.

Toteutumattomanakin suunnitelma kertoo, että virolainen yhteiskunta oli riittävän vahva haaveilemaan omasta kaupungista, pohtimaan erilaisia vaihtoehtoja sen toteuttamiseksi ja ryhtymään suurisuuntaiseen hankkeeseen tuon unelman vuoksi. Tavoite kertoo optimismista, uskosta omaan kansakuntaan ja elämäntavan muutoksesta. Kaupun-

kilaisuudesta oli tullut merkittävää, tavoiteltavaa ja kansallista virolaisessa yhteiskunnassa. Kaupunkisuunnittelukilpailun järjestäminen oli jo itsessään modernin voitto – unelma, joka katki itseensä aikakauden suuret teemat: kasvun, optimismin, urbaanin ihannoitiin sekä taistelun inhimillisyyden ja tasa-arvoisten elinolojen puolesta.

Tänä päivänä Tallinna on puolen miljoonan asukkaan kaupunki, jonka ulkoinen olemus on yhä voimakkaiden muutosten keskellä. Vanhan vallan, tällä kertaa neuvostohallinnon, merkkejä on poistettu kaupunkikuvasta ja arpia on pyritty korjaamaan. Tilalle on rakennettu aivan toisenlaisia arkkitehtuuria, joka heijastaa uudenlaisia arvomaailmaa. Lasiseinäisiä liiketaloja, kauppa-keskuksia ja marketteja on noussut sekä Tallinnan ydinkeskustaan että kaupungin laitamille. Kaupungin horisontin tornitalot ajankohtaistavat taas suurkaupunki-idean. Lähes sadan vuoden odotuksen jälkeen Tallinna on saanut ensimmäiset ”pilvenpiirtäjänsä”. Suurkaupunkiunelman rinnalla elää yhä myös toisenlaisia kaupunkiunelmia. Raju yksityistäminen ja kiivas rakentaminen Tallinnan keskustassa ovat synnyttäneet vastustusta. Lisäksi on vaadittu yhtenäisempää katukuvaa ja julkisten tilojen lisäämistä. Myös aiemmin väheksytyt puutaloalueet ovat nousseet uuteen arvoon ja ne nähdään tärkeänä osana kaupunkikuvaa. Inhimillinen kaupunki ei ole kadottanut asemaansa kaupunkiunelmien joukossa.

Alaviitteet

1. Tarkoitan Viro-sanalla Venäjän keisarikunnan Viirumaan kuvernementtia ja Liivinmaan kuvernementin pohjoisosaa. Alue vastaa pääosin nykyisen Viron valtion aluetta ja oli tutkimusajankohtana yhtenäisen kieli- ja kulttuurialue. (Laur *et al.* 2000: 139, 204.)
2. Käytän termejä nationalismi ja kansallinen herääminen synonyymeina, vaikka tiedostan termeihin liittyvät tulkinnalliset ongelmat. Molempia termejä käytän ilman arvoväilyksiä, neutraaleina käsitteinä.
3. ”...*walgendawad Eesti kunstikoja müürid ja sirutab mõne aasta pärast uus raekoda oma torni wõimsalt pilwete poole.*” Artikkelissa esiintyvät käännökset ovat kirjoittajan.
4. ”...*ükski wägi ei hoia wist selle eest, et wanade tornide ja herrasmajade asemel uued ärimajad ja tüürkorterid tulewad.*”
5. Ensimmäiset kaupunkisuunnitelmansa Saارينen teki 1910-luvun alussa toimittuaan pitkälti yli kymmenen vuotta arkkitehtina. Tullessaan Tallinnaan valmistelemaan kilpailua hän oli jo aloittanut Munkkiniemi–Haaga-suunnitelman teon ja toiminut asiantuntijana asemakaavasuunnittelussa Budapestissa. Vuoden 1912 alussa Saارينen osallistui Canberran

kaupunkisuunnittelukilpailuun. (Mikkola 1990, 188, 196–203.)

6. Saarisen kilpailutyöstä on käytetty myös nimeä Kolme leijonaa (*Kolm lövi*). Kilpailuraadin pöytäkirjoissa työ esiintyy nimellä *Drei Löwen in einem Wappen*. Ks. Kilpailuraadin pöytäkirja 8. ja 9.4.1913. TLA, f.195, n.2. s. 1476. Tutkimuskirjallisuudessa käytetään ja Saarinen itse käytti työstä nimeä Suur-Tallinn/a. (ks. esim. Djomkin 1977: passim; Mikkola 1990: 200; Hallas 1995: 109–114).

7. Nimitystä Suur-Tallinn käytettiin lehdistössä kuvaamaan kasvavaa Tallinnaa jo ennen kuin Saarinen oli nimennyt suunnitelmansa Suur-Talinnaksi. Ks. esim. PL 26.5.1912; PL 6.6.1912. Kaupunkien ja niiden esikaupunkien muodostamaa kokonaisuutta on tapana kuvata lisäämällä kaupungin nimen eteen etuliite ”Suur-” (Kuusanmäki 1992: 180).

8. ”...suurlinnade suitsuõhust aia linnade wabadusesse wälja tungida.”

Lähteet

Lehdet

Eesti Päevaleht, Tallinna 1909–1913 (PL)
 PL 10.10.1909. Tallinna linnaplaan ja ”Politseiogorod”.
 PL 23.10.1909. Meie aja linnad ja nende ülesanded II.
 PL 3.4.1910. Linn wõi küla.
 PL 28.6.1910. Berlini linnade-ehituse näitus II.
 PL 27.4.1910. Mõnda Lääne-Euroopa linnade elust.
 PL 17.9.1910. Enam korda!
 PL 18.9.1910. Tallinna linna plaan.
 PL 25.9.1910. Poltsei-ogorod.
 PL 11.7.1911. Kiwiehituste piirkonna laiendamise küsimus I.
 PL 20.10.1911. Iluwaesus.
 PL 12.11.1911. Segasõnumed.
 PL 24.11.1911. Omawalitsus.
 PL 23.12.1911. Omawalitsus.
 PL 16.2.1912. Mõned waatepunktid Tallinna linna planeerimise kohta. (E. Saarinen).
 PL 31.3.1912. Tallinna uue raeokja projektid.
 PL 26.5.1912. Tallinna linna uus nõukoda, mis tast saab – ilu- wõi inetusemonument?
 PL 6.6.1912. Suur-Tallinn.
 PL 4.9.1912. Linnaplaneerimise waenlased.
 PL 19.2.1913. Stiili ja kõrgust!
 PL 30.4.1913. Meie linnad ja rahwahariduse töö.
 PL 25.9.1913. Linn ja maa. Üksikud mõtted

Postimees, Tartto 1909–1913 (PM)

PM 20.6.1909. Linn maale.
 PM 4.1.1911. Talupojarahwus.
 PM 27.7., 28.7., 29.7. ja 1.8.1911. Korteri-olud suurlinnades.
 PM 4.2.1913. Tallinna saatus.

Tallinna Teataja, Tallinna 1910–1913 (TT)

TT 20.7.1910. Kunsti ja iluduse poole.
 TT 20.9.1910. Tallinna tulewik ja linna planeerimine.
 TT 2.7.1911. Kiwimajade ehitusraioni laiendamine Tal-

linnas.

TT 16.3.1912. Kas tüürikasarmud wõi perekonnajamad.
 TT 17.3.1912. Tulew Tallinna kesklinn ja kesklinna puieestik.
 TT 29.9.1912. Murdpäewad on Tallinnas käes.
 TT 16.3.1913. Aiaasundused linnade ümber.
 TT 20.9.1913. Tallinna linnaplaani valmistamise puhul.
 TT 28.9.1913. Linn ja maa.

Arkistolähteet

Tallinna kaupunginarkisto, Tallinna (TLA) f. 195, n.2. s. 1476. Kilpailuraadin pöytäkirja 8. ja 9.4.1913.

Tutkimus- ja muu lähdekirjallisuus

Alapuro, Risto (1999). Social classes and nationalism: the North-East Baltic. Teoksessa Branch, Michael (toim.) National history and identity. Approaches to the writing of national history in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth centuries. *Studia Fennica Ethnologica* 6. SKS, Helsinki, 111–121.

Andersson, Harri (2002). Näkymättömässä kaupungissa on monta tarinaa. Teoksessa Andersson, Harri (toim.) *Näkyvätön kaupunki. Toteutumattomia suunnitelmia 1900-luvun Turusta*. Wäinö Aaltonen museo, Turku, 6–7.

Breitling, Peter (1980). The role of the competition in the genesis of urban planning: Germany and Austria in the Nineteenth century. Teoksessa Sutcliffe, Anthony (toim.) *The rise of modern urban planning 1800–1914*. Mansell, London, 31–54.

Bruns, Dimitri (1993). *Tallinn. Linnaehituslik kujunemine*. Valgus, Tallinn.

Djomkin, Igor (1977). *Eliel Saarinen ja ”Suur-Tallinn”*. Kunst, Tallinn.

Hallas, Karin (1995). Eestlane ja suurlinn. *Kunstiteaduslikke uurimusi* 8. Eesti kunstiteadlaste ühing. Teaduste Akadeemia kirjastus, Tallinn, 90–116.

Hallas-Murula, Karin (2003). Tallinn – new clientele, new architecture. Teoksessa Howard, Jeremy (toim.) *Architecture 1900. Stockholm, Helsinki, Tallinn, Riga, St Petersburg*. Museum of Estonian Architecture. Printon, Tallinn, 55–62.

Hallas-Murula, Karin (2005). *Suurkaupunki Tallinna. Eliel Saarisen Suur-Tallinna-suunnitelma 1900-luvun alun kaupunkisuunnittelussa*. Reusner, Tallinn.

Hein, Ants (2000). Hüpe Euroopa poole: Aastad 1900–1918. Teoksessa Lapin, Leonhard (toim.) *Eesti XX sajandi ruum*. AS Pakett trüükikoda, Tallinn, 9–47.

Hobsbawm, Eric (1994). *Nationalismi*. Vastapaino, Tampere.

Hroch, Miroslav (1985). *Social preconditions of national revival in Europe. A comparative analysis of the social composition of patriotic groups among the smaller European nations*. Cambridge University Press, Cambridge.

Hroch, Miroslav (1999). Historical belles-letters as a vehicle of the image of national history. Teoksessa Branch, Michael (toim.) National history and identity. Approaches to the writing of national history in the North-East Baltic region Nineteenth and Twentieth centuries. *Studia Fennica Ethnologica* 6. SKS, Helsinki, 97–108.

- Häyrynen, Maunu (1994). *Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopoliittikka 1880-luvulta 1930-luvulle*. Helsinki-Seura, Helsinki.
- Jansen, Ea (2001). Eestlaste rahvuslik ärkamisaeg. Teoksessa Bertrica, A. (toim.) *Eesti identiteet ja iseseisvus*. Avita, Tallinn, 88–108.
- Kalm, Mart (2002). *Eesti 20. sajandi arhitektuur*. Sild, Tallinn.
- Kangilaski, Jaak (2002). Viron 1900-luvun taide- ja kultuuririhistoria -kurssin luennot Turun yliopistossa 18.-21.3.2002.
- Karjahärm, Toomas (1995a). Eestlaste regionaalse identsuse ajaloos. *Looming* 5, 677–691.
- Karjahärm, Toomas (1995b). Eesti rahvusluse ideed. *Akadeemia* 10, 2051–2077.
- Kodres, Krista (1999). Sada aastat ehitamist Eestis. Ideid, probleeme ja lahendusi. Teoksessa Eesti arhitektuur XX sajandil. *Ehituskunst* 24/25/26/1999, Tallinn, 7–32.
- Kuusanmäki, Jussi (1992). *Sosiaalipoliitikka ja kaupunkisuunnittelua. Tietoa, taitoa, asiantuntemusta. Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917, 2*. Gummerus, Helsinki.
- Künnapu, Liivi (1992). *Estonian architecture. Building of a nation*. The Finnish Building Centre Ltd, Hanko.
- Künnapu, Liivi, Maiste, Juhan & Põldmäe, Mare (1997). *Estonia-teatteri*. Edita, Helsinki.
- Künnapu, Liivi & Mikkola, Kirmo (1988). *Suur-Tallinn 1907–1938. Originaalipiirustuksia Tallinnan kaupungin arkistosta. Näytteilyjulkaisu*. Suomen rakennustaiteen museo, Helsinki.
- Laur, Mati, Lukas, Tõnis, Mäesalu, Ain, Pajur, Ago & Tannberg, Tõnu (2000). *History of Estonia*. Avita, Tallinn.
- LeGates, Richard T. & Stout, Frederic (2000). Modernism and early urban planning 1870–1940. Teoksessa LeGates, Richard T. & Stout, Frederic (toim.) *The city reader*. Routledge, London, 299–313.
- Liikanen, Ilkka (1999). Kansallinen liike ja järjestäytyminen Suomessa ja Virossa. Teoksessa Koistinen, Tero, Kruuspere, Piret, Sevänen, Erkki & Turunen, Risto (toim.) *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa*. SKS, Helsinki, 47–64.
- Medijainen, Eero (2001). Eesti ja maailm. Teoksessa Bertrica, A. (toim.): *Eesti identiteet ja iseseisvus*. Avita, Tallinn, 16–117.
- Mikkola, Kirmo (1990). Eliel Saarinen ja kaupunkisuunnittelu. Teoksessa Hausen, Marika (toim.) *Eliel Saarinen – Suomen aika*. Otava, Keuruu, 187–220.
- Raun, Toivo U. & Plakans, Andrejs (1990). The Estonian and Latvian national movements: an assessment of Miroslav Hroch's model. *Journal of Baltic Studies* 12: 2, 131–144.
- Salmela, Ulla (2000). ”Town and country must be married...” Maaseutu, kaupunki ja kaupunkisuunnittelu 1900-luvun alkupuolella. *Taiteentutkija-verkkolehti* 1/2000. 29.11.2008, http://www.rakennustaitenseura.fi/taiteentutkija/2000-1/4_salmela/index.htm
- Smith, P.J. (1980). Planning as environmental improvement: slum clearance in Victorian Edinburgh. Teoksessa Sutcliffe, Anthony (toim.) *The rise of modern urban planning 1800–1914*. Mansell, London, 99–134.
- Therborn, Göran (2002). Monumental Europe. The national years. On the iconography of European capital cities. *Housing Theory and Society* 1, 26–47.
- Turtola, Martti (2002). *Presidentti Konstantin Päts. Viro ja Suomi eri teillä*. Otava, Helsinki.
- Wäre, Ritva (1991). Rakennettu suomalaisuus. Nationalismi viime vuosisadan vaihteen arkkitehtuurissa ja sitä koskevissa kirjoituksissa. *Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja* 95. Vammalan Kirjapaino Oy, Helsinki.
- Zetterberg, Seppo (1989). Kansallinen herääminen ja itsenäistyminen. Teoksessa Jokipii, Mauno (toim.) *Studia Baltica. Näkökulmia Baltian maiden historiaan ja kulttuuriin*. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä, 59–110.